

RODNO-ZASNOVANA KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Rezultati Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela
učinjenih iz mržnje za BiH provedenog 2023. godine¹

U skladu sa definicijom Ureda za demokratske institucije i ljudska prava OSCE-a (ODIHR), rodno-zasnovana krivična djela učinjena iz mržnje su „krivična djela motivirana predrasudama prema spolu neke osobe”. Smatra se da su žene i djevojčice u neproporcionalnom broju u odnosu na muškarce predmet rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje, odabrane kao žrtve samo na osnovu svog spola ili na osnovu više karakteristika uključujući i spol.²

Odredbe kojima se uređuju rodno-zasnovana krivična djela iz mržnje sadržane su u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini. U entitetima i Brčko distriktu BiH, „spol” je eksplicitno naveden kao relevantna karakteristika u odredbama kojima se uređuju krivična djela učinjena iz mržnje. Iako „spol” i „rod” imaju različito značenje, u međunarodnim dokumentima za oblikovanje politika obično su integrirani u jedinstveni pojam „rodno-zasnovanog krivičnog djela učinjenog iz mržnje”.

Usprkos postojanju odredaba o rodno-zasnovanim krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, do sada je bilo malo javno dostupnih podataka o tom problemu u Bosni i Hercegovini. U okviru *Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* se stoga nastojalo istražiti ovaj problem na jedinstven način, postavljanjem određenih konkretnih pitanja općoj populaciji sa fokusom na doživljenim potencijalnim krivičnim djelima na javnim mjestima. Svim ispitanicama koje su navele da su bile žrtve potencijalnog krivičnog djela u prethodnih 12 mjeseci postavljeno je sljedeće pitanje: „Da li mislite da se to desilo dijelom ili u potpunosti zato što ste žena?”. Ispitanicima je takođe postavljeno pitanje o počiniteljima i lokacijama na kojima su se desila potencijalna krivična djela, psihičkim posljedicama incidenata te da li su incidenti prijavljeni policiji ili nekom drugom organu. Ključni rezultati predstavljeni su u ovom dokumentu, sa preporukama za organe krivičnog pravosuđa zasnovanim na rezultatima istraživanja.

U okviru Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za BiH iz 2023. godine, korišten je uzorak od 2438 ispitanika (od toga 1274 žena, 1160 muškaraca i 4 ispitanika koji su odabrali kategoriju „drugo”) starosti od 15 godina i starijih odabran iz 18 općina-opština/gradova sa kontinuirano visokim brojem potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje evidentiranih u bazi podataka o djelima učinjenim iz mržnje Misije OSCE-a u BiH (Misija). Korištena je neprobabilistička metoda uzorkovanja sa kvotama zasnovanim na etno-vjerskom identitetu, spolu i starosti ispitanika.

Ovakav dizajn istraživanja uobičajeno se koristi za istraživanje tržišta i istraživanje javnog mnijenja zbog svoje efikasnosti i ekonomičnosti. Ispitanici odabrani putem online panela ili neposrednim odabirom anketara su samostalno popunjavali upitnik u periodu između jula i oktobra 2023. godine.

Neprobabilističko uzorkovanje onemogućava procjenu vjerovatne tačnosti rezultata istraživanja jer su takve procjene zasnovane na statističkim principima povezanim sa vjerovatnoćom ili slučajnim uzorkovanjem. Ipak, s obzirom na nivo tačnosti koji se u praksi često dobiva istraživanjima ove vrste, može se smatrati da su rezultati istraživanja snažno indikativni za iskustvo opšte populacije u odabranim općinama-opštinama/gradovima.

¹ [Istraživanje o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu](#) (BiH) provedeno je u periodu od jula do oktobra 2023. godine, kao prvo istraživanje koje je imalo za cilj sistematsko prikupljanje iskustava žrtava potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje u BiH. Istraživanje je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške kao dio Ugovora o saradnji sa Misijom OSCE-a u BiH kroz vanbudžetsko finansiranje za period 2022-2024, a njegovu izradu je naručila Misija OSCE-a u BiH (Misija). Agencija Evropske unije za temeljna prava je pružila podršku pri formuliranju pitanja korištenih za istraživanje.

² Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (ODIHR) (2021) [Gender-Based Hate Crime](#), Warsaw: OSCE ODIHR (*Rodno-zasnovana krivična djela počinjena iz mržnje*).

Najvažniji rezultati

Iskustvo ispitanica sa bilo kojim potencijalnim krivičnim djelom

Kako se krivično djelo učinjeno iz mržnje sastoji od dva elementa - krivičnog djela i predrasudnog motiva - korisno je najprije iznijeti iskustvo ispitanica sa bilo kojim potencijalnim krivičnim djelom u prethodnih 12 mjeseci sa ili bez predrasudnog motiva, a onda analizirati one incidente za koje su ispitanice mislile da su bili motivirani rodno-zasnovanim predrasudama.

- **Ukupno gledajući, manji udio (16%) ispitanica u odnosu na muškarce (20%) je doživjelo bilo kakvo potencijalno krivično djelo (ne računajući uvrede lično ili putem interneta) najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci.**

Ukoliko se obuhvate uvrede lično³ i putem interneta⁴, razlika između stopa viktimizacije za žene (25%) i muškarce (28%) blago se smanjuje, ali se ne bi smatrala pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja.

Kada se razmatraju vrste potencijalnih krivičnih djela:

- **Isti procenat žena i muškaraca je naveo da su bili žrtve uvreda, verbalnih napada, da su nazivani pogrdnim imenima, da im se upućivala uvredljiva gestikulacija, ili su bili uznemireni ili zastrašivani na bilo koji način lično (ali ne uključujući prijetnje nasiljem) na javnom mjestu u prethodnih 12 mjeseci.**
- **Veći procenat muškaraca je bio meta uvreda putem interneta u prethodnih 12 mjeseci – bilo da su direktno primili uvredljivu e-poštu, tekstualnu poruku (SMS) ili direktnu poruku na društvenim mrežama, ili su uvredljivi komentari o njima objavljeni na društvenim mrežama, kao što su Facebook, Twitter, WhatsApp i Instagram.**
- **Veća je vjerovatnost bila da su muškarci doživjeli neki oblik fizičkog nasilja.**

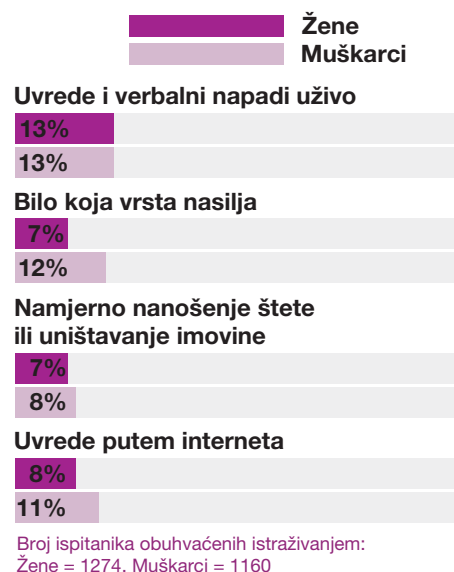
U osnovi, nije bilo razlike između broja žena i muškaraca koji su pretrpjeli štetu prouzrokovanu krivičnim djelom.

Ispitanice koje su doživjele potencijalna rodno-zasnovana krivična djela iz mržnje

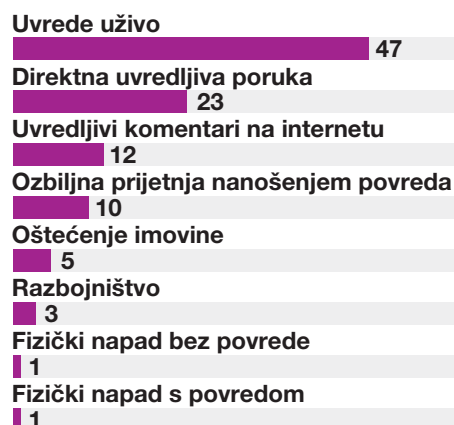
- **Nešto veći udio (16%) ženskih u odnosu na muške ispitanike (13%) percipira neku vrstu predrasudnog motiva kao elementa potencijalnog krivičnog djela koje su doživjeli u prethodnih 12 mjeseci.**
- **Ukupno gledajući, samo 4% ispitanica u anketi doživjelo je potencijalnu kriminalnu viktimizaciju (ne računajući uvrede lično ili putem interneta) za koje su vjerovale da se dogodila djelimično ili u potpunosti zato što su žene, najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci.**
- **Ako se uračunaju uvrede lično i putem interneta, 10% svih ispitanica doživjelo je potencijalnu kriminalnu viktimizaciju za koju su vjerovale da se djelimično ili u potpunosti dogodila jer su žene, najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci.**
- **Postoji jasna povezanost između godina starosti i rodno-zasnovanog krivičnog djela iz mržnje: najveća vjerovatnost je bila da su mlađe ispitanice doživjele potencijalnu viktimizaciju.**
- **Iz aspekta starosne dobi, nije bilo evidentne povezanosti između stopa potencijalne rodno-zasnovane viktimizacije i etničke ili vjerske pripadnosti ispitanika.**

Korištenjem izraza „potencijalna krivična djela” i „potencijalna krivična djela učinjena iz mržnje” u ovom dokumentu indicira se da nije moguće utvrditi da li incidenti koje su naveli ispitanici čine krivično djelo u skladu sa krivičnim zakonima u BiH samo iz podataka prikupljenih u istraživanju. U konačnici, to u praksi utvrđuje sud. Ovo ograničenje odnosi se i na istraživanja o žrtvama krivičnih djela na međunarodnom nivou. Međutim, takva istraživanja se u nekim državama, kao što su Velika Britanija, Švedska i Sjedinjene Američke Države koriste veoma dugo i mogu pružiti realniju sliku kriminalne viktimizacije od one zabilježene u policijskim evidencijama krivičnih djela.

Procenat ispitanica i ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela u prethodnih 12 mjeseci prema vrsti krivičnog djela

Broj rodno-zasnovanih incidenata prema potencijalnoj vrsti krivičnog djela koje su ispitanice doživjele najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci

3 Ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: „Da li Vas je tokom zadnjih 12 mjeseci na javnom mjestu neko vrijeđao, nazivao pogrdnim imenima, pokazivao uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravao ili zastrašivao na bilo kakav način (ne uključujući prijetnje upotrebom nasilja)?”.

4 Ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: „Da li Vam je tokom zadnjih 12 mjeseci neko direktno uputio uvredljiv e-mail, sms ili direktnu poruku na društvenim medijima (ne uključujući prijetnje upotrebom nasilja)?” i „Da li su o vama u prethodnih 12 mjeseci objavljeni uvredljivi komentari na društvenim mrežama, kao što su Facebook, Twitter, WhatsApp, Instagram i sl. (ali ne uključujući prijetnje upotrebom nasilja)?”.

Potencijalna krivična djela iz mržnje za koja su ispitanice smatrale da su isključivo motivirana predrasudom prema njihovom spolu

Ukupno su bila 102 incidenta koja su ispitanice doživjele, za koja su smatrale da su isključivo motivirana predrasudama prema njihovom spolu.

- **Većina incidenata uključivala je uvrede, drugo uvredljivo ponašanje ili uznemiravanje. Uvrede izrečene lično čine skoro polovinu od 102 incidenta.**

Nije bilo skoro nijednog fizičkog napada za koji su smatrali da je bio isključivo motiviran rodno-zasnovanim predrasudama.

Počinitelji rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad ženama

Postavljena su pitanja o incidentima u kojima je bilo vjerovatno da će žrtve vidjeti počinitelje kada su u pitanju lične uvrede ili verbalno zlostavljanje ili uznemiravanja, fizičko nasilje sa ili bez povreda i krađa. Potreban je oprez prilikom tumačenja rezultata zbog manjeg broja incidenata, ali nalazi svejedno ukazuju na obrasce u široj populaciji:

- **U više od pola potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad ispitanicama u kojima je bilo vjerovatno da će žrtva vidjeti počinitelja, počinitelj je djelovao sam (u 37 od 62 incidenta).**

U manje od jedne trećine incidenata učestvovalo je više od jednog počinitelja (21 od 62), a četiri ispitanice nisu znale broj počinitelja.

Ispitanicama je takođe postavljeno i sljedeće pitanje: „Da li još uvijek razmišljate o počintelju/počiniteljima..... ko je to uradio?” Mogle su birati više odgovora sa liste.

Najveći broj incidenata činili su ljudi koje žrtva nije poznavala ili stranci. Supružnik ili partner je bio počinitelj u samo nekoliko slučajeva. Međutim, počinitelji u značajnom broju incidenata bile su osobe koje je žrtva prepoznala ili joj je na neki način bila poznata, kao što su kupac, klijent ili pacijent, neko s kim rade, ili neko iz škole ili sa fakulteta, susjed ili neko drugi iz njihovog okruženja.

Lokacije rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema ženama

Za sva potencijalna krivična djela za koja je bilo vjerovatno da će žrtve vidjeti počinitelje, postavljeno je pitanje o mjestu na kojem se desio incident.

- **Primjetno je da su se, osim na javnim mjestima na otvorenom, potencijalna rodno-zasnovana krivična djela iz mržnje dešavala i na radnom mjestu, u kafiću, restoranu, pabu ili klubu, tržnom centru te u školi ili na fakultetu.**

Psihički uticaj rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad ženama

Da bi se pokušao utvrditi psihički uticaj viktimizacije, za svako potencijalno krivično djelo koje je ispitanica doživjela u prethodnih 12 mjeseci, postavljena su pitanja o nivou osjećaja uznemirenosti i jačini bilo koje emocionalne reakcije nakon viktimizacije.

- **U oko dvije trećine potencijalnih krivičnih djela iz mržnje za koje se smatralo da su bili motivisani isključivo rodno-zasnovanim predrasudama, ispitanice su navele da im je to iskustvo bilo „umjereno” ili „vrlo” uznemiravajuće.**
- **Većina je navela da je emotivni uticaj bio „priličan” ili „jako velik”.**

Prijavljivanje potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje policiji i drugim organima ili organizacijama

U svim slučajevima potencijalnih interpersonalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje, vrijeđanja ili verbalnog zlostavljanja ili uznemiravanja lično, fizičkog nasilja sa ili bez ozljeda i krađe – ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: „Da li ste vi ili neko drugi to prijavili ili se žalili policiji?”. Ispitanicima je dodatno postavljeno pitanje: „Da li ste vi ili neko drugi incident prijavili ili se žalili bilo kojoj od sljedećih organizacija odnosno institucija: Instituciji ombudsmana; nevladinoj organizaciji / organizaciji civilnog društva / organizaciji zajednice; organizaciji za podršku žrtvama; bolnici ili drugoj zdravstvenoj službi; nekome u organizaciji odnosno instituciji gdje se incident

Počinitelji potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela iz mržnje koja su doživjele ispitanice

Broj incidenata

Njima nepoznata osoba

26

Tinejdžer ili grupa tinejdžera

8

Neko drugi koga poznaju

7

Kupac, klijent ili pacijent

7

Neko s kim rade/kolega

7

Susjed

4

Supružnik/partner

4

Drugi državni službenik

3

Pripadnik ekstremističke grupe

3

Neko drugi iz okruženja

3

Neko iz škole ili sa fakulteta

3

Policijski službenik

2

Fudbalski navijač/huligan

1

Moguće izabrati više odgovora

Lokacije potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela iz mržnje koja su doživjele ispitanice

Broj incidenata

Na ulici, trgu, parkiralištu ili sličnom javnom mjestu

16

Na radnom mjestu

11

Ispred ili u blizini stana/kuće

11

U kafiću, restoranu, pabu ili diskoteci

7

U tržnom centru, natkrivenoj tržnici ili trgovini

3

U školi, na fakultetu ili univerzitetu

3

U javnom prevozu

3

U vlastitom automobilu

3

U parku ili sličnom mjestu na otvorenom

3

Na nekom drugom mjestu

2

desio (u školi, na fakultetu, na poslu ili kod pružatelja usluga); medijima; drugoj organizaciji?”.

- **Značajno je da je manje od jedne šestine potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje (10 od 62) prijavljeno policiji.**
- **Pet incidenata je prijavljeno organizaciji u kojoj se to dogodilo (škola, fakultet, posao ili pružatelj usluga); tri su prijavljena Instituciji ombudsmana; tri su prijavljena nevladinoj organizaciji, civilnom društvu ili organizaciji zajednice; dva su prijavljena organizaciji za podršku žrtvama; dva medijima, a dva bolnici ili drugoj medicinskoj ustanovi.**

Preporuke

Rezultati *Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za BiH provedenog 2023. godine* izneseni u ovom dokumentu predstavljaju korak naprijed u razumijevanju problema rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje na javnim mjestima i putem interneta. Nalazi snažno ukazuju da potencijalna rodno-zasnovana krivična djela učinjena iz mržnje prvenstveno uključuju uvrede i druga uvredljiva ponašanja lično, kao i na internetu. Fizički napadi su relativno rijetki. Uticaj rodno-zasnovanih krivičnih djela iz mržnje može biti značajan, kao što je istaknuto u ovom dokumentu. Ipak, uočljivo je da se mali broj incidenata prijavljuje policiji ili drugim organima u Bosni i Hercegovini. Stoga je važno da organi krivičnog pravosuđa:

- Podrže i provedu, zajedno sa drugim javnim organima, medijske i javne kampanje u svrhu podizanja svijesti o dostupnoj pomoći i podršci žrtvama rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Kako bi se potaklo prijavljivanje, između ostalog bi se mogle objavljivati informacije o uspješnom procesuiranju rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje kako bi se druge žrtve potakle na prijavljivanje, pokazujući da prijavljivanje takvih djela može rezultirati sankcionisanjem počinitelja.
- Uspostaviti usklađen sistem evidentiranja podataka o rodno-zasnovanim krivičnim djelima učinjenim iz mržnje za policiju, tužilaštva i sudove kao posebne kategorije, koji obuhvata evidenciju pokazatelja rodno-zasnovanih predrasuda. Kada postoji više predrasudnih motiva, svaki se mora evidentirati i obuhvatiti tokom istrage i krivičnog gonjenja.
- Provoditi redovnu obuku i usmjeravanje policijskih službenika i drugih eksperata u krivičnom pravosuđu u smislu prepoznavanja potencijalnih predrasudnih pokazatelja rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Pružati redovnu obuku i izdati smjernice za policijske službenike i druge eksperte u oblasti krivičnog pravosuđa o postupanju sa žrtvama rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje sa senzibilitetom i poštovanjem na osnovu saznanja o posljedicama post-viktimizacije koje će vjerovatno imati žrtve koje takva djela prijave policiji.
- Omogućiti žrtvama rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje da opišu pred sudom posljedice doživljenog krivičnog djela pri čemu ih odbrana neće unakrsno ispitivati, uz poštivanje drugih procesnih prava optuženog.
- Osigurati da sudovi pri odmjeravanju kazne uzmu u obzir uticaj rodno-zasnovanog krivičnog djela učinjenog iz mržnje na žrtvu.

Psihički uticaj potencijalnih rodno-zasnovanih krivičnih djela iz mržnje

Broj incidenata

Nivo izazvane uznemirenosti

Nimalo uznemiravajući

2

Blago uznemiravajući

16

Umjereno uznemiravajući

32

Vrlo uznemiravajući

12

Nivo emotivnog uticaja

Samo mali

6

Priličan

31

Veoma veliki

22

Za više informacija – neki od najznačajnijih dokumenata iz oblasti rodno-zasnovanih krivičnih djela učinjenih iz mržnje sa preporukama:

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2021), [Gender-Based Hate Crime](#), Warsaw: OSCE ODIHR.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini i Ministarstvo za vanjske poslove Kraljevine Norveške su podržali izradu ove publikacije. Sva stajališta, izjave ili mišljenja izražena u ovoj publikaciji su odgovornost [autora](#) i ne odražavaju nužno stajališta Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške.